

En modell for en læringsprosess om kognitiv svikt og arbeid

Av Kjersti Sagstad og Kristin Meås Bye

Kjersti Sagstad er ergoterapeut og arbeider i stilling som seniorrådgiver, kognisjon og arbeid, for Hjelpemiddelsentralen i Oslo og Akershus. E-post: Kjersti.sagstad@nav.no

Kristin M. Bye er ergoterapeut og arbeider i stilling som seniorrådgiver ved Fagsenteret, NAV Hjelpemiddel og tilrettelegging.

Sammendrag

«**Kognitiv svikt og arbeid**» er et prosjekt gjennomført ved NAV Kompetansesenter for tilrettelegging og deltakelse. I denne artikkelen presenteres en modell for en læringsprosess for personer som bistår mennesker med kognitiv svikt for å fremme arbeidsdeltakelse.

Arbeid er den aktiviteten som i utgangspunktet fyller en tredjedel av de voksnes liv. Våre kognitive evner påvirker hvordan vi fungerer i arbeids- og dagligliv. Personer med ervervet hjerneskade har ofte vansker med å komme tilbake til jobb.

Kunnskapsdeling og aktiv bruk av deltakernes erfaringer fra egen arbeidshverdag ble ansett som avgjørende for at prosjektet skulle bidra til kompetanse. Kompetanse forstås som summen av kunnskap, erfaring og holdninger. Det ble eksempelvis brukt dialogforelesning, oppgaveutførelse, gruppe og plenumsdiskusjoner, film og observasjon, workshop, læringsmål, resymé og refleksjonsspørsmål. Det ble også utarbeidet en informasjonsfilm: «Når hjernen snubler – og kognitiv svikt».

Nøkkelord: Læring, kognitive funksjoner, arbeid og aktivitet, tiltaksbedrift/tiltaksleverandør

Det er ingen interessekonflikter knyttet til dette manuskriptet.

Innledning

Arbeid er den aktiviteten som i utgangspunktet fyller en tredjedel av de voksnes liv. Vellykket arbeidsrettet rehabilitering innebærer å oppnå en langsiktig og mest mulig avklart arbeidssituasjon. Tiltakene baseres på en grundig diagnostisering og funksjonsvurdering sammen med en arbeidsplasskartlegging. Området arbeidsrettet rehabilitering innebærer samarbeid mellom mange aktører og berører flere arenaer i en persons liv (Aas, 2012).

Kognisjon handler om hvordan hjernen mottar, bearbeider og uttrykker informasjon. Våre kognitive evner påvirker hvordan vi fungerer i arbeids- og dagligliv. Eksekutive funksjoner er et samlebegrep for flere kognitive funksjoner og omhandler redusert evne til å forholde seg til sine omgivelser på en effektiv og hensiktsmessig måte. Situasjoner som er ustrukturerte og krever at man må forholde seg til og ha oversikt over flere ting samtidig, vil være spesielt vanskelige. Mer uttalte personlighetsmessige endringer kan også forekomme. Adferden kan bli mindre fleksibel, og personen blir mindre tilpassningsdyktig til endringer i sine omgivelser. Det er utfordrende for den det gjelder og for samarbeidspartener i omgivelsene å forstå og forholde seg til disse vanskene (NAV Kompetansesenter for tilrettelegging og deltakelse, 2015). Personer med ervervet hjerne-skade har ofte vansker med å komme tilbake i jobb. Dette skyldes ikke bare følgetilstander etter hjerne-skaden, men også mangler ved den oppfølgingen som gis (Puhr, Fossum, Hanssen, & Thorsen, 2011).

«Kognitiv svikt og arbeid» er et toårig prosjekt (2011-2013) gjennomført av NAV Kompetansesenter for tilrettelegging og deltakelse, delfinansiert av NAV FARVE – forskningsmidler arbeid og velferd. Prosjektet er satt sammen på bakgrunn av kunnskap, erfaring og deltakernes ønsker og behov. I denne artikkelen ønsker vi å presentere en modell for en læringsprosess for kognitiv svikt og arbeid som ble utviklet i prosjektet. Målgruppen var veiledere og tilretteleggere ved tre tiltaksbedrifter. Gjennom samarbeid med disse ønsket vi å skape samarbeidsarenaer og dele kunnskap og erfaring.

Metodikk og bakgrunn for valg av gjennomføring

Prosjektgruppen ønsket å lage en modell som involverte deltakerne aktivt i faglig og praktisk læring. Temaet for fagsamlingene ble systematisert med mål om en helhetlig tilnærming til området «Kognitiv svikt og arbeid».

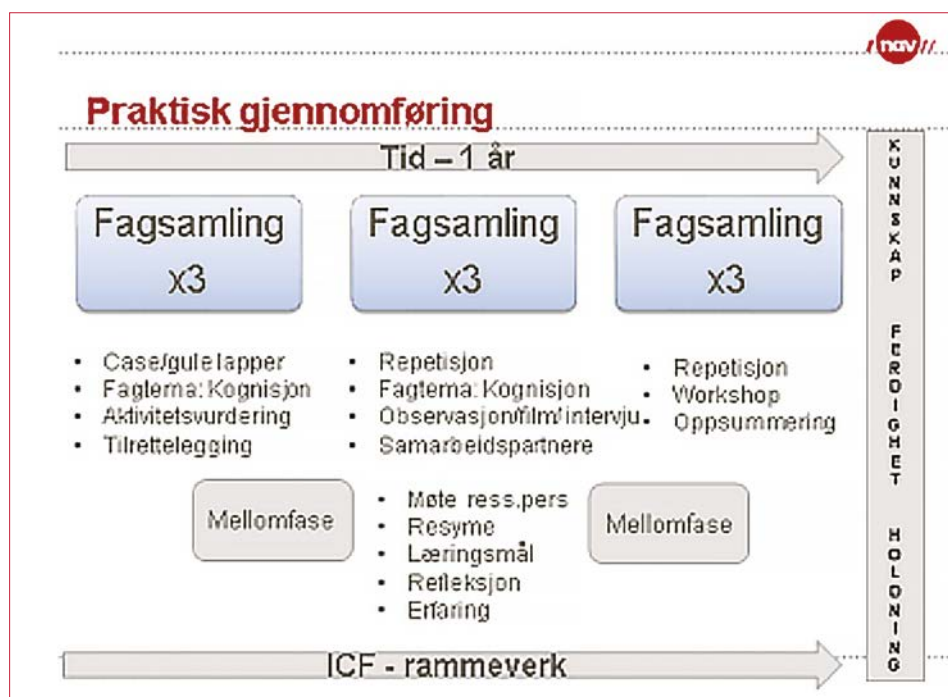
Læring blir ofte definert som en relativt varig endring av adferd som følge av øving og erfaring. Ofte kan en tenke på læring som noe som skjer i relasjon mellom en som kan og en som ikke kan. Læring kan utvides med perspektivet at praksisfellesskapet også er en ressurs for læring. Et praksisfellesskap er et gjensidig engasjement omkring et felles prosjekt, og gjennom fellesskapet utvikles et delt repertoar som består av ferdigheter til å løse et problem og utfordringer samt et delt språk (Standal, 2012). Aktiv læring gir større læringsutbytte enn monologforelesning. Læringsutbytte kan økes betydelig blant annet ved å ta i bruk studentaktiviserende teknikker som studieguider, førforelesningsoppgaver og dialogforelesning (Hellaraker, 2012). CASP-modellen bygger på voksenpedagogisk teori. Sentrale elementer i modellen er gruppeaktivitet, engasjement og det å ha det gøy sammen. Noen grunntanker om voksnes læring bygger på at voksne kan styre sin egen læring og har erfaring som fremmer læring. De ønsker læring som kan praktiseres i egen arbeidshverdag og er ofte klare til å lære når de erfarer et behov for å mestre en situasjon eller en oppgave (Tuntland & Nordheim, 2009).

For helhetlig tilnærming ble utvelgelse og oppbygging av faglig innhold inspirert av og systematisert etter nivåene i internasjonal klassifisering av funksjon (ICF). Funksjonshemming ses som et resultat av en dynamisk interaksjon mellom et individ, hans eller hennes helsetilstand og de fysiske og sosiale omgivelsene der personen utfolder sitt liv (Østensjø & Søberg, 2012).

Modell for praktisk gjennomføring av læringsprosessen

Kompetanse forstås som summen av kunnskap, erfaring og holdninger. Læringsprosess gjennom å dele erfaringer, refleksjoner og dertil oppnåelse av å endre praksis krever god tid. På bakgrunn av dette valgte vi å bruke ett år på læringsprosessen og laget en modell for gjennomføring. (Se modell 1 neste side.)

Tre fagsamlinger ble arrangert for veiledere og tilretteleggere ved den enkelte tiltaksbedrift – to med fagtemaet kognisjon, og én workshop. Totalt ble det arrangert ni fagsamlinger i prosjektperioden. Fagsamlinger ble gjennomført på én dag. Perioden mellom fagsamlingene ble kalt mellomfase. Etter å ha gjennomført én fagsamling, startet planlegging av neste. Det ble opprettet en ressursgruppe med to personer fra hver tiltaksbedrift, til sammen seks kontaktpersoner. Som representanter for bedriften

Modell 1 viser praktisk gjennomføring av læringsprosessen.

sin samarbeidet disse aktivt med prosjektgruppen, for sammen å dele erfaringer, synspunkter og velge tema til fagsamlinger. Kontaktpersonene var bindeleddet mellom ansatte i egen bedrift og prosjektgruppen. De var viktige for å frembringe innhold stilet til kunnskapsnivå og behov i gruppen.

Kunnskapsformidling og aktivt bruk av deltakeres erfaringer fra egen arbeidshverdag ble ansett som avgjørende for å oppnå kompetanse hos deltakerne. Gjennom fagsamlinger og mellomfaser skulle deltakerne oppleve å ha fått tilført, brukt og utfordret egne kunnskaper, ferdigheter og holdninger.

Metoder for kunnskapsdeling i læreprosessen

Innhold og utforming av fagsamlinger, mellomfaser og metoder for kunnskapsdeling er inspirert av kunnskap om læringsutbytte og voksenpedagogisk teori.

FAGSAMLING

Fagsamling var arena for å formidle og dele kunnskap i gruppen. Ved hver bedrift deltok veiledere og tilretteleggere med forskjellig fagbakgrunn, like og ulike arbeidsoppgaver og varierende kunnskap og erfaring om temaet kognisjon. (Se modell 2.)

Teknikker som innebærer aktiv læring, er dialogforeslesning. Dialogundervisning var en metode vi valgte å bruke blant annet for å skape rom for å dele og knytte kunnskap og erfaring. Temaet til den enkelte fagsamling ble systematisert etter nivå i ICF-rammeverket: funksjon, aktivitet og deltakelse. Hvert tema

inneholdt en form for aktiv deltakelse; gruppediskusjon, summeoppgave to og to og plenumsdiskusjon, for at deltakerne skulle knytte temaet til sin egen arbeidshverdag.

Film ble benyttet som en metode for observasjon. Prosjektet lagde og presenterte en film hvor en person med kognitive vansker ble intervjuet. Deltakerne jobbet i grupper og hadde plenumsdiskusjoner med betraktninger omkring det de fikk se og høre, og knyttet egne kunnskaper og holdninger relatert til temaet å oppdage og tilrettelegge for kognitive vansker, samt diskutere aktuelle samarbeidspartnere.

Workshop ble valgt som metode på siste fagsamling. Deltakerne jobbet i grupper med oppgaver som omfattet temaer fra de to første fagsamlingene. Målet var å knytte kunnskapen til egen arbeidshverdag og egen arbeidsplass. Besvarelsene ble diskutert i gruppearbeid og oppsummert i en plenumsdiskusjon.

Det var ønskelig å skape flere tilnæringsmodeller for å dele kunnskap om kognitive vansker. «Når hjernen snubler – om kognitiv svikt» er en informasjonsfilm utarbeidet i prosjektet som viser noen utfordringer personer med kognitive vansker kan møte i hverdagen, utfordringer som ikke alltid er innlysende.

MELLOMFASER

For mellomfasene, som er perioden mellom fagsamlingene var målet at deltakerne skulle bruke lært kunnskap i egen praksis og oppnå erfaring. Dette

Ramme	1. fagsamling	2. fagsamling	3. fagsamling
Funksjon	Kognitive funksjoner	Eksekutive funksjoner	Workshop
Aktivitet	Aktivitetsanalyse	Observasjon Brukerhistorie (film)	Workshop
Deltakelse	Tilrettelegging	Arbeidslivets krav Samarbeidspartnere	Workshop

Modell 2 viser en skjematisk oversikt over temaer til hver enkelt fagsamling (delt inn i ramme for funksjon, aktivitet og deltakelse).

var også en periode for samarbeid mellom prosjektgruppen og deltakerne. Ressursgruppen sammen med prosjektgruppen gjennomførte tre møter etter fagsamlingene. Agenda for møtene var å diskutere erfaringer og drøfte forslag til temaer. Her ble det lagd innhold til neste fagsamling på bakgrunn av ønsker og behov i ressursgruppen, samt prosjektgruppens kunnskap og erfaringer. Det var for eksempel i denne gruppen ideen om å filme et intervju ble utviklet.

Læringsmål som beskrev hva deltakerne skulle lære på fagsamlingen, ble delt ut til deltakerne før samling. Målet var å forberede deltakerne på læringsutbyttet og skape forventninger. Resymet var en kort gjenfortelling av sentrale temaer, og refleksjonsspørsmål var spørsmål relatert til temaene. Dette var ment som et redskap for å motivere og stimulere til egenaktivitet gjennom egenrefleksjon og/eller som grupperefleksjon på arbeidsplassen.

Diskusjon og vurdering

ICF som redskap (Østensjø & Søberg, 2012) opplevde vi som nyttig å ha som en overordnet ramme. Siden arbeidsrettet rehabilitering er komplekst, var det viktig å se de valgte temaene kognitive funksjoner, aktiviteter og i arbeidsliv i lys av en dynamisk interaksjon mellom disse. Vi ønsket at læreprosessen skulle ha en «rød tråd», og ICF bidro til å skape refleksjon over samspill og helhet.

En fordel med CASP-modellen beskrives å være at den er så engasjerende (Tuntland & Nordheim, 2009). Å knytte sammen temaer i undervisning og aktiviteter og legge opp til diskusjon rundt et fagområde opplevde vi som gode grep i praksis. Vi erfarte at deltakerne engasjerte seg og reflekterte rundt ulike problemstillinger og delte av erfaringene sine.

Voksenpedagogisk teori beskriver blant annet

at voksne kan styre egen læring, har erfaring som fremmer læring, og ønsker læring som kan praktiseres i egen arbeidshverdag (Tuntland & Nordheim, 2009). Virkelighetsnær og anvendbar kunnskap var et viktig mål i prosjektarbeidet. Opprettelse av ressursgruppe og å inkludere dem i planleggingsarbeidet opplevdes positivt, nyttig og viktig for å tilpasse innhold, oppgaver og diskusjoner til deltakernes arbeidshverdag. Eksempelvis innhentet vi anonymiserte beskrivelser fra deltakerne av «brukere» de møtte i egen arbeidshverdag. Disse beskrivelsene gav nyttig informasjon for å lage gjenkjennbare «case» til bruk i diskusjoner og gruppearbeid. Knyttet til presentasjonen av temaet aktivitetsanalyse fikk deltakerne i oppgave å velge kjente aktiviteter på arbeidsplassen til å gjennomføre aktivitetsvurdering. Ved endt fagsamling besvarte deltakerne et evalueringsskjema om den gjennomførte fagsamlingen og ønsker for neste samling. Denne informasjonen ble brukt til å tilpasse innholdet i neste samling.

Praksisfellesskap er, som tidligere nevnt, en ressurs for læring (Standal, 2012). Gruppeaktivitet, engasjement og det å ha det gøy sammen beskrives som sentrale elementer i CASP-modellen (Tuntland & Nordheim, 2009). Prosjektgruppen valgte å arrangere fagdager på bedriftens egen arbeidsplass med felles lunsjservering. Bakgrunnen for dette valget var et ønske om å skape trygge rammer for deltakerne. Ved å oppsøke eksisterende møteplasser antok vi at både kollegial samhørighet, gjenkjennbare arbeidsområder og diskusjoner rundt egen praksis ville oppleves trygt og relevant for flere. Vi ønsket også å bidra til implementering av kunnskap og at deltakerne kunne støtte og inspirere hverandre når flere fra samme arbeidsplass var delaktige og mottok lik informasjon.

Personer med kognitive vansker kan møte mange utfordringer i hverdagen, som ikke alltid er innlysende.

Aktiviserende teknikker (Hellaraker, 2012) ble benyttet i form av for eksempel læringsmål, resyme og refleksjonsspørsmål. Før hver fagsamling sendte vi ut læringsmål og agenda for samlingen. (Hellaraker, 2012). Fastsettelse av klare læringsmål og informasjon om det som skal utføres er viktig for læring (Tuntland & Nordheim, 2009). Dette tenker vi kan ha bidratt til relevante forventninger og diskusjoner. Under fagsamlinger opplevde vi at deltakerne var positive, engasjerte og stilte spørsmål fra opplevde situasjoner i egen praksis som var nært knyttet opp til temaet for dagen. Spørsmålene kunne omhandle ulike nivåer av situasjoner, for eksempel enkeltpersoners opplevelser, opplevelser som inkluderte flere medarbeidere og temaer, og situasjoner som var felles for alle.

Undervisning etter CASP-modellen innledes ofte med læringsmål, teoretisk introduksjon, en form for gruppearbeid og til slutt en plenumsdiskusjon der gruppearbeid rapporteres og diskuteres (Tuntland & Nordheim, 2009). Hver fagsamling ble innledet med presentasjon av læringsmål, en teoretisk introduksjon og en form for aktiv deltakelse i gruppen gjennom eksempelvis summeoppgaver to og to, gruppeoppgaver og plenumsdiskusjoner. Vi erfarte at en kort repetisjon med utgangspunkt i resymet laget etter samling, var nyttig ved oppstart til ny fagsamling.

Samarbeidet mellom prosjektgruppen, kontaktpersoner og deltakere opplevdes nyttig og positivt. Samarbeidet antas å ha bidratt til å skape et fel-

les ansvar for kvaliteten på fagsamlinger og som avgjørende for å oppnå et virkelighetsnært tema og innhold. Samarbeidet antas også å ha bidratt til en åpen og engasjerende dialog på samlingene. Prosjektgruppen inviterte også alle deltakerne til å ta kontakt ved behov (lavterskeltilbud). Dette ble det gitt positive tilbakemeldinger om.

Tidsrammen av prosjektet på ett år vurderes som avgjørende når målet er at deltakerne skal ha fått tilført, brukt og utfordret egne kunnskaper, ferdigheter og holdninger. Erfaringer fra prosjektet viser at repetisjon er viktig blant annet for å skape ny kunnskap og for å kunne sette ny erfaring sammen med eller opp mot eksisterende praksis.

Prosjektgruppen vurderer at kontaktpersoner ved tiltaksbedriftene kunne vært brukt mer aktivt i mellomfasene. Disse kunne fått en mer aktiv rolle med å synliggjøre og aktivt inkludere temaer fra fagsamlinger inn i arbeidshverdagen, for eksempel på felles møteplasser som allerede eksisterer på arbeidsplassen eller en kunne lage egne møteplasser. Resymé, refleksjonsspørsmål og læringsmål kunne vært brukt mer aktivt som hjelpemidler til å ha diskusjoner, repetisjon og forberedelse i arbeidshverdagen i mellomfasen.

Oppsummering

Prosjektet ønsket å prøve ut en metode for å dele kunnskap om kognisjon sett i lys av funksjons-, aktivitets- og deltakerperspektivet. Prosjektet ble

satt sammen på bakgrunn av kunnskap, erfaring og deltakernes ønsker og behov. Kunnskapsdeling og aktiv bruk av deltakernes erfaringer fra egen arbeidshverdag ble ansett som avgjørende for at prosjektet skulle bidra til kompetanse. Tidsramme, repetisjon, samarbeid, ressurspersoner, virkelighetsnær kunnskap og aktive og motiverte deltakere regnes som viktige faktorer for oppnådde resultater og positive erfaringer.

Vi i prosjektgruppen håper og tror at arbeidet prosjektet har gjort vil være et godt bidrag i det videre arbeidet med at flere mennesker med kognitiv svikt skal få et tilrettelagt arbeidsforhold. Vi håper at arbeidet som er påbegynt får fortsette å eksistere og vokse lokalt i den enkelte bedrift. Takk til deltakerne i prosjektet, NAV FARVE som delfinansierte prosjektet, og takk til referansegruppen bestående av Unni Sveen (UUS), Kine Næss (NAV kompetansesenter), Lisbeth Nordli (NAV Hjelpemiddelsentral i Oslo/Akershus) og Helene Ugelstad (NAV kompetansesenter). Videre en takk til Ragnhild Bø og Maren Ley som deltok i utforming og gjennomføring av prosjektet.

Litteratur:

- Aas, R. W. (2012). Arbeidsrettet rehabilitering, komplekse situasjoner med mange arenaer og aktører. I P. K. Solvang, & Å. Slettebø, *Rehabilitering; Individuelle prosesser, fag utvikling og samordning av tjenester* (ss. 2011-231). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hellarakar, J. H. (2012, Februar). Forelesningskunst må læres. *Tidsskrift for Norsk Legeforening*, ss. 172-174.
- NAV Kompetansesenter for tilrettelegging og deltakelse. (2015, April). I arbeid og høyere utdanning med kognitive vansker; veiledningshefte for tilrettelegging og deltakelse. Oslo: Arbeids- og velferdsdirektoratet.
- Puhr, A., Fossum, B., Hanssen, B., & Thorsen, A. (2011). Tilbakføring til arbeid etter ervervet hjerneskade. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, ss. 774-779.
- Standal, Ø. F. (2012). Læring i rehabilitering. Eit Sosiokulturelt perspektiv. I P. K. Solvang, & Å. Slettebø, *Rehabilitering; Individuelle prosesser, fagutvikling og samordning av tjenester* (ss. 147-159). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tuntland, H., & Nordheim, L. (2009, September). Undervisning og læring i kunnskapsbasert praksis. *Ergoterapeuten*.
- Østensjø, S., & Søberg, H. L. (2012). ICF som begrepsapparat og klassifikasjonssystem. I P. K. Solvang, & Å. Slettebø, *Rehabilitering; Individuelle prosesser, fagutvikling og samordning av tjenester* (ss. 298-131). Oslo: Gyldendal Akademiske.

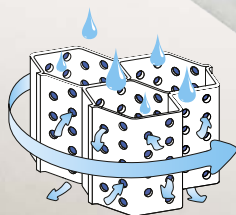
StimuLITE® 3-SONE Madrass Ekstra Myk - nå i Norge og prisforhandlet med NAV

For en kjølig og trykkfri søvn ved langvarig bruk eller under behandling av trykksår opp till grad 3.
Sikker og letthåndterlig i hjemmebruk og omsorgsavdelinger

Bestill produktvisning og utprøving nå!

3 StimuLITE®
ZON
EXTRA MJUK

Tel: 48 50 32 97
E-post: ordre@rehabshop.com
www.rehabshop.as

